

PSP – 11/2008

**„*Tajemnice bajek*” – program zajęć rewalidacyjnych
z elementami biblioterapii**

***Adresat:* uczniowie szkoły podstawowej upośledzeni umysłowo
w stopniu umiarkowanym lub znacznym**

**Przygotowała: mgr Ewa Wróbel
nauczyciel Zespołu Szkół Specjalnych
w Opolu**

SPIS TREŚCI

	STRONA
Wstęp	3 - 4
Założenia programowe	5
Cele nauczania	6
Treści programowe	7 - 8
Zastosowane metody i formy pracy	9
Oczekiwane osiągnięcia uczniów	10
Procedura osiągania celów	11
Sposoby ewaluacji	12
Przykładowe scenariusze zajęć	13 - 34
Bibliografia	35

WSTĘP

„*Nie ulega wątpliwości, że los fikcyjnych bohaterów stworzonych przez pisarza oddziaływa na nasze postawy...*” – tak, na podstawie swoich wieloletnich doświadczeń, pisał Julian Aleksandrowicz, lekarz i humanista.¹ Dziś o terapeutycznych możliwościach literatury nie trzeba przekonywać. Istotne jest natomiast jak wykorzystywać utwór literacki, aby jego oddziaływanie było skuteczne? Jak pracować z dziećmi i młodzieżą niepełnosprawną intelektualnie? Jakie stosować materiały czytelnicze, jakie stawiać cele?

Celem zasadniczym w pracy biblioterapeutycznej z dziećmi upośledzonymi umysłowo w stopniu umiarkowanym lub znacznym jest *kształtowanie właściwych postaw*. Postawa jest trwałą oceną – pozytywną lub negatywną – ludzi, obiektów i idei. Postawa jest pozytywną lub negatywną reakcją na coś. Przedmiotem postaw mogą być osoby i grupy społeczne, własna osoba, bądź społeczne normy zwyczajowe i moralne. Celem pracy terapeutycznej z uczniami upośledzonymi intelektualnie jest kształtowanie *postawy pozytywnej*, czyli wzmocnienie własnej wartości i pozytywnego nastawienia do siebie i innych².

Praca czytelnicza z uczniami głębiej upośledzonymi jest specyficzna i nie można wobec nich stosować typowej metodyki czytelnictwa. Ich cechy rozwojowe nie pozwalają na indywidualne czytanie książek. Aktywizacja uczniów odbywa się zatem poprzez słuchanie tekstu czytanego przez nauczyciela, słuchanie bajek muzycznych, oglądanie filmów video. Dobierane teksty muszą być krótkie, interesujące, oddziaływujące wielozmysłowo. Tekst literacki jest punktem wyjścia wyzwalającym aktywność uczniów. W innych działaniach wykorzystuje się techniki plastyczne, pedagogikę zabawy, dramę, prezentacje multimedialne, taniec. Aby ożywić zainteresowanie dzieci tekstem wykorzystuje się ilustracje, historyjki obrazkowe, inscenizacje fragmentów bajek, zabawy z teatrem cieni, testy sprawdzające zapamiętaną treść. Nawet dzieci niemówiące o obniżonej sprawności motorycznej znajdują wiele przyjemności w słuchaniu. Zadowolenie przynosi im sama melodia i rytmika mowy dorosłej osoby, możliwość rozumienia poszczególnych wyrazów czy zwrotów, a bombardowanie słowem stymuluje rozwój ich mowy i myślenia.

¹ Genowefa Surmiak, Wykorzystanie utworu literackiego w kształtowaniu właściwych postaw dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, Biblioterapeuta 2002, nr 3, s. 9-10.

² Ewa Tomasiak, O potrzebie traktowania czytelnictwa jako jednej z metod pedagogiki specjalnej, WSPS, Warszawa 1994.

Program zajęć rewalidacyjnych z elementami biblioterapii dla dzieci z głębszym upośledzeniem umysłowym powstał z myślą uatrakcyjnienia zajęć. Jednocześnie jest testem sprawdzającym efektywność biblioterapii jako jednej z metod pedagogiki specjalnej. Technikę biblioterapii zastosowałam w celu wspierania procesu edukacyjno – terapeutycznego uczniów, z którymi pracuję na co dzień, dostosowując materiał czytelniczy do ich możliwości intelektualnych.

ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Program „Tajemnice bajek” adresowany jest do uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu umiarkowanym lub znacznym szkoły podstawowej. Na realizację programu przewidziano dziesięć spotkań obejmujących dwie jednostki lekcyjne. Analizowane teksty literackie są znanymi wszystkim dzieciom baśniami m.in.: H. Ch. Andersena, braci Grimm, A. Puszkina. Prowadząca dokonała wyboru tekstów *skierowanych do dziecka* (dostosowanych do jego wieku i wrażliwości), *sensownych* (uczących czegoś ważnego), *promujących pozytywne wzorce* postaw, zachowań oraz pozytywne nastawienie do siebie samego i innych ludzi.

Nauczyciel prowadzący zajęcia – polonista, oligofrenopedagog – posiada wystarczającą wiedzę z zakresu psychologii i pedagogiki oraz samodzielnie studiował literaturę poświęconą biblioterapii. Opracowanie programu jest także efektem kilkuletniej pracy nauczyciela w propagowaniu terapeutycznych walorów książek w ramach m.in. ogólnopolskiego programu edukacyjnego „Czytające szkoły” zainicjowanego przez kampanię społeczną „Cała Polska czyta dzieciom”.

Układ treści programowych ma charakter otwarty, a przedstawione scenariusze zajęć są jedynie propozycjami, które należałoby poszerzyć i modyfikować w miarę nabywania przez uczniów nowych wiadomości i umiejętności.

Proponowany program zajęć rewalidacyjnych został skonstruowany zgodnie z założeniami „Podstawy programowej kształcenia ogólnego dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym”.

CELE NAUCZANIA

Cel ogólny: *wspomaganie i ukierunkowanie rozwoju dziecka niepełnosprawnego intelektualnie zgodnie z jego możliwościami rozwojowymi oraz wrodzonym potencjałem.*

Cele szczegółowe:

- dostarczanie i porządkowanie wiadomości o życiu społecznym i przyrodzie,
- wzbogacanie zasobu słownictwa,
- kształtowanie umiejętności poprawnego i skutecznego porozumiewania się werbalnego lub pozawerbalnego,
- kształtowanie umiejętności słuchania ze zrozumieniem,
- stymulowanie rozwoju pamięci słuchowej,
- kształtowanie umiejętności wyciszania się i koncentracji uwagi,
- kształtowanie umiejętności współżycia i współdziałania z rówieśnikami i dorosłymi,
- stymulowanie rozwoju podstawowych procesów myślowych (porównywanie, analiza, synteza, wnioskowanie, uogólnianie),
- kształtowanie systemu wartości, norm oraz *pozytywnych postaw społecznych.*

TREŚCI PROGRAMOWE

1. Poznanie i rozumienie siebie.

- organizowanie działań umożliwiających poznawanie wielowymiarowości człowieka (postrzegam, myślę, czuję, działam),
- tworzenie sytuacji doskonalących pamięć, zdolność kojarzenia, umiejętność skupiania uwagi na osobach i rzeczach,
- wspieranie samodzielnego działania,
- umożliwienie dokonywania wyborów i przeżywania pozytywnych efektów własnych działań,
- pomoc w budowaniu pozytywnego obrazu własnego „ja”.

2. Umiejętność porozumiewania się z otoczeniem.

- wzbogacanie zasobu słownictwa czynnego i biernego,
- doskonalenie wypowiedzi pod względem gramatyki i logiki,
- doskonalenie wymowy,
- identyfikowanie i nazywanie różnych stanów emocjonalnych,
- umożliwienie doświadczeń w mówieniu, słuchaniu, i byciu słuchanym (opowiadanie, opisywanie, spontaniczne wypowiedzi, prowadzenie dialogu),
- poznanie wspierających bądź alternatywnych metod komunikacji,
- wykorzystanie komunikatów pozawerbalnych.

3. Poznawanie najbliższego środowiska społeczno-przyrodniczego.

- wdrażanie do pełnienia ról społecznych,
- budzenie zainteresowania otaczającym światem poprzez prowokowanie pytań,
- wdrażanie do kulturalnego i społecznie akceptowanego sposobu bycia,
- właściwe odczytywanie sensu i przeznaczenia rzeczy.

4. Budowanie systemu wartości.

- wprowadzenie w świat wartości uniwersalnych (dobro, piękno, mądrość, miłość, prawda) poprzez tworzenie sytuacji sprzyjających rozumieniu i przeżywaniu tych wartości,
- wykorzystywanie fikcji literackiej do podejmowania prób samooceny i oceny zachowań innych,
- rozwijanie poczucia odpowiedzialności poprzez samodzielne, dokładne wywiązywanie się z podejmowanych zadań.

ZASTOSOWANE METODY I FORMY PRACY

Podczas realizacji programu stosowano następujące metody i formy pracy:

Metody

- **słowne:** głośne czytanie, rozmowa kierowana, polecenia, instruktaż, objaśnianie, opis, pogadanka,
- **poglądowe:** obserwacja polisensoryczna (wzrok, słuch),
- **praktyczne:** m.zadań usprawniających, m. kierowania własną aktywnością, m.oparte na naśladownictwie, m.warsztatowe (techniki dramowe, rebusy, krzyżówki, inscenizacje, zabawy edukacyjne).

Formy organizacyjne

- praca zbiorowa,
- praca indywidualna,
- praca w grupach

OCZEKIWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW

Uczeń w miarę własnych możliwości psychofizycznych powinien:

- znać wybrane postacie autorów literatury dziecięcej,
- nazywać i wyrażać własne potrzeby, emocje i uczucia,
- porozumiewać się z otoczeniem w najpełniejszy sposób (werbalnie lub pozawerbalnie),
- interpretować właściwie paralingwistyczne składniki mowy (ton głosu, natężenie),
- rozumieć nazwy przedmiotów i czynności,
- rozumieć proste polecenia,
- znać i przestrzegać zasady i normy społeczne,
- zachowywać się stosownie do określonej sytuacji,
- słuchać innych ze zrozumieniem,
- recytować krótkie rymowanki,
- analizować, porównywać, uogólniać zdarzenia i zachowania,
- współpracować w grupie rówieśniczej.

PROCEDURA OSIĄGANIA CELÓW

Droga dziecka o obniżonej sprawności intelektualnej w poznawaniu książek jest dłuższa i trudniejsza niż u dzieci w normie intelektualnej. Nie znaczy to jednak, iż jest ona wykluczona z procesu postępowania biblioterapeutycznego. Przeciwnie odpowiednio dobrane metody pracy terapeuty mogą sprawić, iż proces poznawania literatury jest ciekawy i interesujący nawet dla dzieci z dużymi deficytami rozwojowymi. Nie zawsze też formy biblioterapii dzieci głębiej upośledzonych umysłowo przypominają klasyczny model postępowania biblioterapeutycznego. Nie wolno jednak kwestionować jego rewalidacyjnych walorów. Przy odpowiednio dobranych technikach terapeutycznych, formach i środkach dydaktycznych można efektywnie wpłynąć na sferę emocjonalno-motywacyjną oraz moralno-społeczną uczniów.

Zaproponowany przeze mnie cykl zajęć rewalidacyjnych z elementami biblioterapii wykorzystuje terapeutyczne właściwości bajek i legend. Wybrane teksty literackie miały stać się punktem wyjścia do kształtowania postaw, wzbogacania wyobraźni, rozszerzenia zakresu pojęć, dostarczyć bodźców do rozwoju emocjonalnego. Zaplanowany proces postępowania biblioterapeutycznego składał się z kilku elementów, w miarę potrzeb modyfikowany i dostosowywany do możliwości poznawczych uczniów:

- słuchania odpowiednio dobranych środków terapeutycznych (bajki muzyczne, fragmenty utworów literackich),
- identyfikacji z bohaterem literackim i opisanie przeżyć doznanych podczas kontaktu z utworem,
- katharsis – odreagowania psychicznego napięć,
- wglądu w siebie samego, pracy nad ważnymi problemami wynikającymi z treści utworu,
- zmiany **postaw lub zachowań** uczestnika procesu biblioterapeutycznego.

SPOSOBY EWALUACJI

Ewaluacja to systematyczne gromadzenie różnorodnych informacji, które są pomocne w określaniu, w jakim stopniu zamierzone cele edukacyjne są realizowane. W jej wyniku otrzymuje się wskazówki niezbędne do oceny merytorycznej i metodycznej programu. Ze względu na specyfikę pracy z dziećmi głębiej upośledzonymi obiektami ewaluacji przedstawionego programu będą **uczniowie**. Obserwacja zachowań uczniów w czasie zajęć i ich zaangażowanie będzie stanowić informację zwrotną dla terapeuty. Innym sposobem ewaluacji programu będzie przeprowadzenie warsztatów literackich sprawdzających znajomość poznawanych bajek i baśni. Również warsztaty plastyczne oraz prace plastyczne uczniów będące wynikiem spontanicznego działania pod wpływem doznań i odczuć, będą stanowić ważny materiał badawczy.

PRZYKŁADOWE SCENARIUSZE ZAJĘĆ

Scenariusz zajęć rewalidacyjnych z elementami biblioterapii nr 1

Skład zespołu: uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz autyzmem

Forma organizacji: jednostka dwugodzinna – I i II etap edukacyjny

Metody:

- słowna: rozmowa kierowana,
- oglądowa: pokaz ilustracji,
- praktyczna: samodzielnych doświadczeń.

Formy realizacji:

- praca zespołowa,
- zabawa integracyjna.

Pomoce dydaktyczne: nagranie bajki pt. „Czerwony Kapturek” czytanej przez Magdę Umer, ilustracje do baśni Agnieszki Żeleńskiej, gałązki choinki, szyszki, kartki papieru, materiały plastyczno-techniczne do wykonania kukiełek, wielopłan przestrzenny.

Temat zajęć: H. Ch. Andersen, „Czerwony Kapturek”, czyli osvajanie wilka.

Cele zajęć:

- ćwiczenie koncentracji,
- doskonalenie rozumienia tekstu literackiego,
- rozwijanie wyobraźni,
- doskonalenie wyrazistości i płynności wymowy,
- rozwijanie umiejętności dzielenia się spostrzeżeniami dotyczącymi przedstawionych postaci,
- kształtowanie umiejętności wyrażania nastrojów poprzez gest, mimikę, tembr głosu,
- kształtowanie właściwych postaw wobec określonych sytuacji: osvajanie lęków.

Przebieg zajęć:

1. Omówienie bajki na podstawie pytań.

- Dlaczego dziewczynka została nazwana Czerwonym Kapturkiem?
- Kogo miała odwiedzić dziewczynka?
- Gdzie mieszkała babcia?
- Co mama zapakowała do koszyka?
- Jakich rad udzieliła mama Czerwonemu Kapturkowi?
- Jak dziewczynka zachowała się podczas drogi przez las?
- Czy dziewczynka zachowała się tak, jak ją prosiła mama?
- Czy powinno się rozmawiać z obcymi osobami i opowiadać im, dokąd idziemy i co będziemy robić?
- Co wilk zrobił w domku babci?
- Co zobaczył Czerwony Kapturek po przyjsciu do babci?
- Kto uratował dziewczynkę i babcię?
- Jak babcia i Czerwony Kapturek podziękowały leśniczemu za uratowanie?

2. Zabawa integrująca grupę: ćwiczenie kształtujące wyobraźnię dzieci oraz ćwiczenia oddechowe.

„Jesteśmy w lesie pełnym drzew iglastych, choinek, na których rosną szyszki. Przez taki las szedł Czerwony Kapturek podskakując i cicho śpiewając – uczniowie podskakują i podśpiewują. Nad nami jest piękna zielona gałąź choinki. Spróbujmy ją nachylić i powąchać - ręce uniesione do góry i wdech. Kilka szyszek spadło na trawę. Podnieśmy je - pozycja pochylona – wydech. Wąchamy szyszki – wdech. Ach jak pięknie pachną – wydech”.

3. Segregowanie przedmiotów.

Rozkładamy różne przedmioty, artykuły spożywcze, warzywa, owoce...Wśród nich znajdują się te rzeczy, które Czerwony Kapturek zaniósł chorej babci. Dzieci wybierają te właściwe i wkładają do koszyka.

4. Zabawy z wyobraźnią z wykorzystaniem wieloplanu przestrzennego.

Uczniowie pod kierunkiem nauczyciela tworzą przestrzenną scenografię do bajki o Czerwonym Kapturku.

5. Oswajanie lęku – ćwiczenia aktywizujące uczniów.

Ukazanie emocji i przeżyć uczniów, wejście w rolę Czerwonego Kapturka:

„Jak mocno bała się dziewczynka, gdy zobaczyła w domku babci złego wilka?”

(arkusze papieru: dzieci szeleszczą papierem, papier drżący)

„a jak można było przegonić wilka?”

(arkusze papieru – podarty, zmięty, uformować kule – rzut do postaci wilka, robienie groźnych min).

6. Zabawa ruchowa „Drzewa i wiatr”

Dzieci stają w małym rozkroku i unoszą ręce do góry. Historia o Czerwonym Kapturku zakończyła się szczęśliwie, dziewczynka wraca do domu, las jest spokojny i cichy. Dzieci naśladują szum lekkiego wiatru, delikatnie poruszają rękami, kołyszą się z nogi na nogę.

7. Zabawy plastyczno – techniczne.

Wykonanie prostych lalek teatralnych postaci bohaterów bajki do teatrzyku kukielkowego.

Scenariusz zajęć rewalidacyjnych z elementami biblioterapii nr 2

Temat zajęć: Agresywny niedźwiadek. Kornelia Nitsch „Opowieść o Timie, który wszystkich wprawiał w przerażenie”.

Cele:

- uwrażliwienie uczniów na konieczność właściwego odnoszenia się do kolegów,
- kształtowanie umiejętności obrony swoich praw bez agresji,
- budzenie wiary w zwycięstwo dobra nad złem,
- rozwijanie umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach.

Działania:

- niedokończone zdania, rundka,

Formy:

- indywidualna, zbiorowa, grupowa,

Materiały:

- małe karteczki, flamastry, tekst opowiadania

Przebieg zajęć:

1. Zabawa integracyjna pt. „Imię i gest”. Dzieci siedzą w kręgu, jedna osoba staje w środku, z odpowiednią intonacją mówi swoje imię i wykonuje wymyślony przez siebie gest. Następnie wszyscy po kolei przedstawiają się w ten sposób.

2. Zadanie polegające na dokończeniu wylosowanych na kartkach zdań.

Na kolorowych kartkach w ozdobnym pudełku znajdują się niedokończone zdania, uczniowie losują kartki i ustnie kończą zdania:

- **Gdy kolega mnie uderzy, wtedy czuję...**
- **Nie lubię, gdy ktoś mnie bije, bo...**
- **Gdy ktoś mnie przezywa, wtedy mam ochotę...**

- **Jest mi smutno, gdy...**
- **Nie lubię, gdy inni...**
- **Lubię, gdy inni...**

3. Odczytanie bajki **Cornelii Nitsch** pt. „**Opowieść o Timie, który wszystkich wprawiał w przerażenie**”.

4. Pytania do bajki:

- Jak wyglądał Tim, gdy pojawiał się na placu zabaw?
- Jak zachowały się pozostałe misie, gdy Tim pojawił się na placu zabaw?
- Jak miał na imię miś, który nie bał się Tima?
- Jak zachował się Wilek, gdy na placu pojawił się Tim?
- Co się stało po tym jak Wilek zepchnął Tima z huśtawki?
- Kto próbował pomóc Wilkowi?

5. Rozmowa na temat agresji.

- **Czy spotkaliście się z przemocą wśród swoich kolegów?,**
- **Jak myślicie, co powoduje zachowania agresywne?,**
- **Jak możemy walczyć z agresją?,**
- **Co możemy zrobić by było jak najmniej agresji?**

6. Zabawa pt. „**Jak cię widzą inni**”.

Dzieci siedzą w kręgu. Nauczyciel rozdaje kartki prosi, aby każdy uczeń napisał swoje imię. Następuje losowanie kartek, zadaniem pozostałych uczestników jest podanie jednej pozytywnej cechy wylosowanego kolegi. Zabawę kończy rozmowa na temat swoich mocnych i słabych stron.

Scenariusz zajęć rewalidacyjnych z elementami biblioterapii nr 3

Skład zespołu: uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym.

Forma organizacji: jednostka dwugodzinna – I i II etap edukacyjny

Metody pracy:

- słowna: pogadanka,
- drama,
- instrukcji i normy,
- analizy i twórczego naśladowania wzoru

Formy realizacji:

- praca zespołowa,
- zabawa integracyjna

Pomoce dydaktyczne: nagranie bajki pt. „Brzydkie kaczątko”, płyta z nagraniem baletu Piotra Czajkowskiego „Jezioro łabędzie”, arkusze do orgiami, plansze z opisem cech zewnętrznych i wewnętrznych brzydkiego kaczątka, ilustracja łabędzia, zdania na etykietach opisujące wygląd, wielkość, pokrycie ciała, sposób poruszania się oraz pożywienie łabędzia, kartonowe serca.

**Temat zajęć: Czy inny to znaczy gorszy? „Brzydkie kaczątko”
H. Ch. Andersen.**

Cele zajęć:

- uczenie myślenia, doskonalenie koncentracji,
- uczenie prawidłowych wartości moralnych,
- rozwijanie i bogacenie słownictwa uczniów,
- uwrażliwienie na krzywdę i niedolę innych,
- wskazanie sposobów radzenia sobie z osamotnieniem i przeciwdziałania mu,
- rozwijanie wyobraźni i myślenia.

Przebieg zajęć:

1. Inscenizacja taneczna baśni o Brzydkim Kaczątku w wykonaniu uczniów należących do szkolnego koła teatralnego.
2. Wysłuchanie baśni z płyty CD.
3. Sprawdzenie zrozumienia treści baśni.
 - Co wykluło się z pięciu kształtnych, zgrabnych jajek?
 - Co wykluło się z szóstego – dużego i krzywego – jajka?
 - Jak nazywały kaczątka inne podwórkowe zwierzęta?
„To nie kaczorek, tylko....(potworek)”
 - Jak przebiegała pierwsza lekcja pływania?
 - Za czym tęskniło brzydkie kaczątko?
 - Dokąd uciekło kaczątko?
 - Jaką przygodę przeżyło kaczątko nad jeziorem?
 - Kto uratował kaczątka przed zamarznięciem?
 - Czego oczekiwała od kaczątka gospodyni?
 - Jak zakończyła się historia brzydkiego kaczątka?
4. Pokazanie ilustracji ptaka. Redagowanie opisu wyglądu łabędzia, jego wielkości, pokrycia ciała, sposobu poruszania się i pożywienia – wykorzystanie kart, etykiet z napisanymi zdaniem.
 - Łabędź jest dużym ptakiem.
 - Żyje w pobliżu wody.
 - Ma długą szyję i rozłożyste skrzydła.
 - Jego ciało pokrywają białe, puszyste pióra.
 - Odżywia się roślinami wodnymi.
 - Gniazdo buduje w gęszczu trzciny, na płytkiej wodzie.
 - Jest nazywany ptakiem królewskim.
 - Należy do gatunku ptaków chronionych.

5. Określanie cech brzydkiego kaczątka: **szare, niezgrabne, zalęknione, ufne, ciekawe świata, spragnione przyjaźni, osamotnione.**

6. **Czy inny to znaczy gorszy?** – próba odpowiedzi na postawione pytanie. **Na co zwracamy uwagę oceniając innych?** Uczniowie odpowiadają na pytania odwołując się do własnych doświadczeń. **Jak przeciwdziałać swojej samotności i samotności innych?**

7. Taniec z sercami: dzieci przysłaniają twarze papierowymi sercami, poruszają się w rytm muzyki („**Jezioro łabędzie**” P. Czajkowskiego). Podczas chwilowej pauzy w muzyce nawiązują kontakt ze spotkaną osobą, odsłaniają twarz, kłaniają się i mówią „**Lubię Cię**”

8. Praca plastyczno – techniczna, orgiami płaskie „**Łabędź**”.

Scenariusz zajęć rewalidacyjnych z elementami biblioterapii nr 4

Skład zespołu: uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz autyzmem

Forma organizacyjna: jednostka dwugodzinna I i II etap edukacyjny

Metody:

- słowna: rozmowa kierowana,
- oglądowa: teatr cieni,
- drama,
- praktyczna: samodzielnych doświadczeń

Pomoce dydaktyczne: bajka muzyczna „Jaś i Małgosia” czytana przez Magdę Umer, ilustracje do baśni, rekwizyty teatru cieni, materiały piśmiennicze do ćwiczeń grafomotorycznych.

Temat zajęć: Lęk przed opuszczeniem. Baśniowe spotkanie z Jasiem i Małgosią.

Cele:

- kształcenie umiejętności rozumienia i odczuwania utworu literackiego,
- wyzwalanie i określanie stanów emocjonalnych (smutek, opuszczenie),
- rozwijanie umiejętności przezwyciężania lęku,
- wyrabianie przekonania o nieuchronności ponoszenia konsekwencji za własne postępowanie,
- rozwijanie wyobraźni twórczej,
- ośmielanie dziecka do odgrywania ról postaci bajkowych,
- kształtowanie orientacji w przestrzeni (położenie, kierunek).

Przebieg zajęć:

Zabawy wprowadzające:

1. Wprowadzenie bajkowej postaci (Baba-Jaga), uczniowie odgadują tytuł baśni.
2. Zabawa ruchowa pt. „raz, dwa, trzy”. Dzieci poruszają się po sali w rytm muzyki, kiedy Baba-Jaga mówi zaklęcie, wszyscy nieruchomieją, kto się poruszy, ten przegrywa.

Zapoznanie z treścią bajki

3. Wysłuchanie bajki muzycznej czytanej przez Magdę Umer.
4. Zabawa dydaktyczna „**prawda – nieprawda**”. Uczniowie reagują brawami na zdanie prawdziwe i ciszą, gdy usłyszą zdanie nieprawdziwe.
 - Dziewczynka z bajki miała na imię Zosia.
 - Brat Małgosi – Jaś miał 40 lat.
 - Dzieci zabłądziły w lesie.
 - Jaś zjadł wilka.
 - Dzieci znalazły w lesie dom Baby-Jagi.
 - Baba-Jaga dała dzieciom swoje skarby i odwiozła je samochodem do rodziców.
 - Dom Baby-Jagi był cały ze słodyczy.
 - Jaś i Małgosia zamknęli Babę-Jagę w piecu.
 - Dzieci nigdy nie wróciły do domu.
5. Rozmowa kierowana prowadząca do określenia przeżyć i emocji towarzyszących dzieciom, które zagubiły się w lesie (**strach, lęk**) oraz określanie cech staruszki Baby-Jagi (**zło**).

Zabawa i nauka w kręgu baśni

6. Zabawa grafomotoryczna – uczniowie kończą rysowanie domku Baby-Jagi. Muszą uzupełnić te fragmenty, które zjedli Jaś i Małgosia. Dzieci rysują rytmiczne wzory zapoczątkowane na sylwecie domku.

7. Czarodziejskie zaklęcia - ćwiczenia werbalne. Uczniowie wymyślają czarodziejskie zaklęcia otwierające domek Baby-Jagi.
8. Ćwiczenia z wyobraźnią – skarb Baby-Jagi. Dzieci ustawiają się na wyznaczonej linii (w szeregu) i poruszają się po sali zgodnie z poleceniami nauczyciela (w prawo, w lewo, dwa kroki w lewo...). W konsekwencji dzieci odnajdują skarb – pudło z cukierkami.
9. Zabawa z Teatrem Cieni. Przedstawienie scenek z baśni. Dzieci siedzące na widowni ilustrują scenki ruchem rąk, dźwiękami, wyrazem twarzy, głaszczą się po brzuchach udając łakomczuchów, mimiką pokazują radość, rozpacz, strach, płacz.
10. Malowanie (metodą kleksów) pojęcia strachu i lęku.

Scenariusz zajęcia rewalidacyjne z elementami biblioterapii nr 5

Skład zespołu: uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz autyzmem.

Forma organizacyjna: jednostka dwugodzinna – II etap edukacyjny

Metody: drama, burza mózgów, praktycznego działania, problemowa, słowna, samodzielnych doświadczeń, zabawowa.

Środki dydaktyczne: ramka z miejscem na zdjęcie przyjaciela, tekst opowiadania J. E. Kucharskiego „Wawa i jej pan”, serduszka wycięte z kartonu, duży arkusz brystolu, kolorowe kartki z napisanym dekalogiem przyjaźni oraz przepisem na udaną przyjaźń.

Temat zajęć: Dobrze jest mieć przyjaciela!

J.E. Kucharski „Wawa i jej pan”.

Cele:

- uświadomienie roli przyjaźni w życiu człowieka,
- wzbudzenie empatii, wyrażanie słowem różnych stanów emocjonalnych,
- zachęcanie do zawiązywania przyjaźni z kolegami,
- rozwijanie umiejętności współpracy i skutecznego porozumiewania się z innymi,
- rozwijanie pomysłowości uczniów,

Przebieg zajęć:

1. Powitanie

Uczniowie poruszają się w rytm muzyki, gdy muzyka cichnie dzieci witają się z jak największą liczbą kolegów podając sobie ręce.

2. Wprowadzenie do tematu

Rozmowa o tym, co to znaczy być czyimś przyjacielem, co się z nim razem robi?

Zabawa pt. „Dokończ zdanie” – uczniowie podają sobie pustą ramkę wyobrażając sobie, że jest w niej zdjęcie przyjaciela. Kończą zdanie: „Moim przyjacielem jest...”- mówią, kto jest ich przyjacielem.

3. **Czytanie opowiadania** Jana Edwarda Kucharskiego pt. „Wawa i jej pan”, rozmowa dotycząca wysłuchanego tekstu.

4. **Burza mózgów** – na kolorowych serduszkach nauczyciel zapisuje słowa, wyrażenia związane z „przyjaźnią”, np. przyjaciel, przyjazny, pomoc, życzliwość. Zapisane serduszka zostaną przyklejone do dużego serca znajdującego się w „kąciku przyjaźni”.

5. **Drama** – przedstawienie scenek przez dzieci. Jak powinien zachować się prawdziwy przyjaciel w następujących sytuacjach:

- Mam kłopoty z nauką!
- Kolega ze szkoły często mi dokucza!
- Jestem chory, mam duże zaległości w nauce!
- W klasie nikt nie chce się ze mną bawić!

6. **Dekalog przyjaźni**. Jaki powinien być przyjaciel?

- Nie obgaduje za plecami!
- Dotrzymuje słowa!
- Potrafi dochować tajemnicy!
- Cieszy się z sukcesów przyjaciela!
- Dzieli się nawet drobiazgiem!
- Pomaga w potrzebie!
- Potrafi cierpliwie słuchać!
- Wspiera w troskach!

7. **Przepis na udaną przyjaźń** – prezentacja.

Składniki:

5 litrów serdeczności

1 dzbanek zaufania

1 szklanka pomocy

1 litr uśmiechu

1 uścisk dłoni

Wykonanie:

Do dużego pojemnika włożyć wszystkie składniki delikatnie wymieszać. Gotować przez cały czas na rozgrzanej do wysokiej temperatury kuchence. Spożywać na gorąco, podawać 3 razy dziennie. Smacznego!

8. **„Pomocna dłoń”** – odrysowanie konturu dłoni, ozdobienie, wpisanie w kontur imienia swojego przyjaciela.

9. **„Łańcuch dobrych myśli”** – na pożegnanie uczniowie stają w kole, kolejno podają przytulankę w kształcie serca i mówią koledze coś miłego.

Scenariusz zajęć rewalidacyjnych z elementami biblioterapii nr 6.

Skład zespołu: uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz autyzmem.

Forma zajęć: jednostka dwugodzinna – I etap edukacyjny.

Metody:

- **słowne:**
 - a. podające (pogadanka, rozmowa kierowana, instruktaż),
 - b. poszukujące i aktywizujące,
 - **poglądowe,**
 - **zajęć praktycznych.**

Formy realizacji:

- praca zbiorowa,
- zabawa integracyjna,
- indywidualna.

Pomoce dydaktyczne: nagranie bajki pt. „Calineczka” czytanej przez Magdę Umer, ilustracje do baśni Agnieszki Żeleńskiej, kostium Calineczki, obrazy ilustrujące wydarzenia w baśni potrzebne do zadania „linia czasu”, płyta CD z muzyką J. Straussa, materiały papiernicze, klej, cyrkiel.

Temat zajęć: Rozmowy o wrażliwości i współczuciu w oparciu o baśń H. Ch. Andersena pt. „Calineczka”.

Cele zajęć:

- poznanie kolejnej baśni H. Ch. Andersena,
- wzbogacanie słownictwa biernego i czynnego,
- wdrażanie do wypowiedzi na określony temat,
- rozwijanie logicznego myślenia,
- wydłużanie czasu koncentracji,
- ilustrowanie treści ruchem i środkami plastycznymi,
- zachęcanie do efektywnej pracy w grupie,
- pobudzanie do aktywnego udziału w zajęciach poprzez techniki dramowe,
- rozwijanie empatii, rozbudzanie uczucia wrażliwości i współczucia oraz nazywania swoich uczuć.

Przebieg zajęć:

1. Zagadka dotycząca tytułu bajki – dzieci odgadują tytuł:

„Tylko cał wysokości
Miała ta dziewczynka
Dlatego też jej imię
Brzmiało...” (Calineczka)

2. Wprowadzenie baśniowej postaci, obcowanie z bohaterem – rozmowa kierowana.
3. Wysłuchanie baśni muzycznej czytanej przez Magdę Umer.
4. Porządkowanie ilustracji zgodnie z kolejnością wydarzeń – uczniowie układają ilustracje na „linii czasu”. Rozmowa kierowana dotycząca losu Calineczki: zwrócenie szczególnej uwagi na dramatyczny przebieg wydarzeń oraz szczęśliwe zakończenie.
5. Sprawdzenie zrozumienia treści wysłuchanej bajki:
 - prawda: uczniowie podnoszą ręce do góry i udają kwitnący kwiat,
 - fałsz: uczniowie opierają ręce i głowę na ławce i udają śpiące ziarenko.
 - a. Czy pewna kobieta poszła prosić o dziecko do czarownicy? (tak)
 - b. Czy Calineczka mieszkała w płatkach róży? (nie)
 - c. Czy małą dziewczynkę porwała wstrętna ropucha? (tak)
 - d. Czy Calineczka miała zostać żoną syna ropuchy? (tak)
 - e. Czy Calineczka zaopiekowała się kukułką? (nie)
 - f. Czy Calineczka została królową? (tak).

6. Zabawa ruchowa

Uczniowie ilustrują ruchem, gestem i mimiką sytuacje przedstawione przez nauczyciela:

- Jesteś małym kwiatkiem, który rozwija się, rośnie, rozchyła płatki, staje się coraz większy i piękniejszy;
 - Stajesz się dziewczynką, którą z czarowała wróżka, nagle zaczynasz się zmniejszać, malejesz coraz bardziej i zmieniasz się w maleńką, miniaturową dziewczynkę;
 - Jesteś jaskółką, fruwasz bardzo wysoko, coraz wyżej i wyżej, aż tu nagle – ktoś rani cię w skrzydełko, opadasz z sił, spadasz na ziemię, nieruchomiejesz, nie dajesz znaku życia.
7. Taniec Calineczki do muzyki J. Straussa „Nad pięknym Dunajem”.
 8. Praca zespołowa – wykonanie postaci Calineczki oraz innych bohaterów bajki techniką origami.

Scenariusz zajęć rewalidacyjnych z elementami biblioterapii nr 7

Skład zespołu: uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz autyzmem.

Forma organizacji: jednostka dwugodzinna – I etap edukacyjny

Metody:

- słowna: rozmowa kierowana,
- oglądowa: praca z ilustracjami do baśni,
- praktyczna: samodzielnych doświadczeń,
- aktywizująca: zabawy muzyczno-ruchowe.

Formy realizacji:

- praca indywidualna,
- praca zespołowa,
- zabawa integracyjna

Pomoce dydaktyczne: kostium Kota w Butach, album z serii pt. „Co i jak. Koty” wydawnictwa ATLAS, Wrocław 1998, bajka muzyczna pt. „Kot w Butach” czytana przez W. Manna, ilustracje do baśni, plansze wyrazowe, płyta z muzyką J. S. Bacha, blok techniczny, farby, klej, szablony.

Temat zajęć: Przebiegły jak lis a może odważny jak lew – - rzecz o „Kocie w butach”.

Cele zajęć:

- pobudzanie do samodzielnego słuchania i analizowania tekstu bajki,
- rozbudzanie wyobraźni i wrażliwości uczniów,
- kształtowanie i wzbogacanie osobowości,
- wzbogacanie słownictwa,
- integrowanie zespołu klasowego, zacieśnianie więzi między dziećmi,

Przebieg zajęć:

1. Zagadka tematyczna:

„ Cztery łapki, długie wąsy,
jest przez nas lubiany,
chętnie pije z miski mleko
z mruczenia jest znany” (kot)

2. Wprowadzenie baśniowej postaci - Kot w Butach. Rozmowa kierowana, próba odgadnięcia tytułu baśni będącej tematem zajęć.

3. Co wiemy o kotach, określanie cech kota, różnorodność ras kocich, ciekawostki o kotach oglądanie albumu z serii, pt. „Co i jak? Koty”.
4. Ćwiczenia odprężające prowadzone metodą Jacobsona
 - przeciąganie się (wykonujemy je jak najmocniej to możliwe, na koniec ziewamy szeroko i głośno),
 - budzenie się kota (koci grzbiet, mruczenie z zadowolenia).
5. Wysłuchanie bajki muzycznej pt. „Kot w butach” czytanej przez Wojciecha Manna.
6. Badanie stopnia zrozumienia tekstu, praca nad rozsypaną obrazkową. Poprawne ułożenie ilustracji do baśni.
7. Określanie cech Kota w Butach z wykorzystaniem plansz wyrazowych. Szukanie przymiotników określających charakter i osobowość bohatera baśni. Odpowiedź na pytanie zawarte w temacie zajęć: **Czy Kot w Butach był odważny jak lew a może przebiegły jak lis?**
8. Wysłuchanie fragmentu koncertu brandenburskiego G - dur J. S. Bacha. Nauka podstawowych kroków menueta.
9. Wykonanie pracy plastyczno-technicznej pt. „Buty Kota w Butach”.

Scenariusz zajęć rewalidacyjnych z elementami biblioterapii nr 8

Uczestnicy zajęć: uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz autyzmem.

Forma zajęć: jednostka dwugodzinna

Metody pracy:

- słowne:
- a. podające (pogadanka, rozmowa kierowana, instruktaż),
- b. poszukujące,
 - pogładowe,
 - zajęć praktycznych.

Formy organizacji pracy:

- praca zbiorowa,
- zajęć praktycznych.

Pomoce dydaktyczne: nagranie bajki A. Puszkina „O rybaku i złotej rybce” czytanej przez Magdę Umer, ilustracje do baśni autorstwa E. Wasiuczyńskiej, plansza ilustrująca rebus tematyczny, test wyboru sprawdzający znajomość bajki (emblematy TAK, NIE), plansze z określeniami cech osobowości bohaterów, rekwizyty potrzebne do zabawy z bajkowym teatrem cieni, materiały piśmiennicze niezbędne do wykonania zadań plastycznych.

Temat zajęć: Nasze prośby do złotej rybki - Aleksander Puszkina „O rybaku i złotej rybce”.

Cele zajęć:

- wdrożenie do uważnego słuchania, ćwiczenie pamięci słuchowej,
- doskonalenie koncentracji,
- rozwijanie analizowania i wnioskowania w toku lekcji,
- kształtowanie rozumienia pojęć: dobro, zło, oraz umiejętności różnicowania tych pojęć,
- dostrzeżenie i nazwanie pozytywnych i negatywnych zachowań bohaterów,
- wzbogacanie słownictwa,
- rozwijanie wyobraźni twórczej,
- zachęcanie do efektywnej pracy w grupie.

Przebieg zajęć:

1. Przedstawienie rebusu tematycznego. Zadaniem uczniów jest odgadnięcie tytułu baśni po prawidłowym rozwiązaniu rebusu. („O rybaku i złotej rybce”).

2. Wysłuchanie bajki muzycznej pt. „O rybaku i złotej rybce” czytanej przez Magdę Umer.
3. Porządkowanie ilustracji do baśni zgodnie z kolejnością wydarzeń. Uczniowie układają ilustracje na linii czasu, porządkują wydarzenia oraz utrwalają tekst baśni.
4. Sprawdzenie zrozumienia treści wysłuchanej baśni. Zabawa słowna z wykorzystaniem emblematów **TAK, NIE**. Reprezentanci klas szukają prawidłowych odpowiedzi na pytania dotyczące wydarzeń z bajki.
 - Czy rybak złowił złoty kamień? (NIE)
 - Czy złota rybka przemówiła do rybaka ludzkim głosem? (TAK)
 - Czy złota rybka pochodziła z królewskiej rodziny? (TAK)
 - Czy rybak poprosił rybkę o tłustą krowę? (NIE)
 - Czy żona rybaka otrzymała w prezencie piękny dom? (TAK)
 - Czy złota rybka podarowała rybakowi pałac? (TAK)
 - Czy żona rybaka została cesarzową? (NIE)
 - Czy żona rybaka poniosła karę za swoją chciwość? (TAK).
5. Określanie cech osobowości bohaterów baśni. Określenie walorów wychowawczych bajki: **„szczęście nie zależy od naszego bogactwa, ale od tego czy my zrobimy coś dobrego dla innych, obdarzymy go dobrocią”**. Uczniowie szukają przymiotników określających charakter Rybaka i jego Żony (smutny, skromny, szczęśliwy, łagodny, zła, chciwa, niedobra, niemiła, zachłanna), dokonują oceny zachowań bohaterów, wskazują na właściwe wzorce moralne.
6. Zabawa z bajkowym teatrem cieni z wykorzystaniem kartonowych plansz zawierających scenografię oraz postacie głównych bohaterów.
7. Praca plastyczna. Na dużym arkuszu papieru znajduje się postać rybki – królowej, na małych rybkach dzieci rysują swoje życzenia – prośby do złotej rybki, przyklejają je do arkusza. Królowa – rybka ma sprawić, by życzenia się spełniły, ale trzeba uzbroić się w cierpliwość.

Scenariusz zajęć rewalidacyjnych z elementami biblioterapii nr 9

Uczestnicy zajęć: uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz autyzmem

Forma zajęć: jednostka dwugodzinna – I etap edukacyjny

Metody:

- słowne:
- a. podające (pogadanka, rozmowa kierowana, instruktaż),
- b. poszukujące i aktywizujące,
 - pogładowe,
 - zajęć praktycznych

Formy organizacji pracy:

- praca indywidualna, zbiorowa,
- zajęć praktycznych,
- zabawy integracyjne.

Pomoce dydaktyczne: nagranie bajki muzycznej pt. „Kopciuszek” czytanej przez Magdę Umer, ilustracje do baśni, płyta CD z muzyką P. Czajkowskiego, rekwizyty charakterystyczne dla tej bajki (zegar, pantofelek, korona, dynia), plansze wyrazowe określające cechy osobowości, test wyboru sprawdzający znajomość bajki (emblematy TAK, NIE), materiały do zadań manualnych (groch, fasola).

Temat zajęć: Nikt nie lubi być przezywany. Nasze uczucia i emocje po wysłuchaniu bajki pt. „Kopciuszek”.

Cele zajęć:

- wdrażanie do uważnego słuchania i analizowania wysłuchanej bajki,
- rozbudzanie wyobraźni i wrażliwości,
- wzbogacanie słownictwa,
- wydłużanie czasu koncentracji,- doskonalenie wyrazistości i płynności wypowiedzi,
- rozwijanie empatii, rozbudzanie uczucia wrażliwości i współczucia,
- uczenie mówienia o odczuwanych emocjach.

Przebieg zajęć:

1. Zagadka tematyczna dotycząca tytułu bajki:

„Jaka to dziewczynka ma roboty wiele,
a na pięknym balu gubi pantofelek?”. (Kopciuszek)

Dodatkową podpowiedzią będą rekwizyty charakterystyczne dla tej bajki np.: zegar wskazujący północ, korona, dynia, pantofelek.

2. Wysłuchanie bajki muzycznej pt. „Kopciuszek” czytanej przez Magdę Umer.
3. Porządkowanie ilustracji do baśni zgodnie z kolejnością wydarzeń. Uczniowie układają ilustracje na linii czasu, porządkują wydarzenia oraz utrwalają tekst baśni.
4. Sprawdzenie zrozumienia treści wysłuchanej baśni. Zabawa słowna z wykorzystaniem emblematów **TAK, NIE**. Uczniowie szukają prawidłowych odpowiedzi na pytania dotyczące wydarzeń z bajki.
 - Czy Kopciuszek to było prawdziwe imię bohaterki bajki? NIE
 - Czy tata Kopciuszka miał drugą żonę? TAK
 - Czy Kopciuszek uszył na bal trzy sukienki? NIE
 - Czy dobra wróżka pomogła dziewczynce wybrać się na bal? TAK
 - Czy Kopciuszek mógł bawić się na balu do białego rana? NIE
 - Czy Kopciuszek zgubił na drugim balu rękawiczkę? NIE
 - Czy dziewczynka została żoną księcia? TAK
5. Określanie cech charakteru Kopciuszka. Uczniowie wybierają te wyrazy, które nazywają cechy osobowości bohaterki: **ładna, obraźliwa, rozkapryszona, dobra, pracowita, leniwa, wrażliwa, miła, skromna, złośliwa**.
6. Rozmawiamy o przezwiskach. Rozmowa kierowana dotycząca przezwisk w naszym życiu. Kto lubi być przezywany? Co oznaczało przezwiska „Kopciuszek”? Jakie emocje wywołała w nas bajka? Próba określenia uczuć dzieci: **złość, smutek, współczucie, radość**.
7. Zabawa pt. „**Pokaż, co czujesz!**”!

Zadaniem dzieci jest pokazanie różnych rodzajów emocji i uczuć. Uczniowie pokazują miny wesołe na przemian ze smutnymi i rozzłoszczonymi, obrazują minami nastroje bohaterów bajki: **macocha – złość, Kopciuszek – smutek, radość, córki – rozleniwienie, ojciec – smutek**.

8. Zabawy manipulacyjne:
 - koraliki Kopciuszka: nawlekanie paciorków na sznurek,
 - wybieranie grochu od fasoli.
9. Zabawy ruchowe; zaręczynowy bal Kopciuszka – taniec uczniów do muzyki P. Czajkowskiego „Dziadek do orzechów”.

BIBLIOGRAFIA

- Borecka I., Biblioterapia: teoria i praktyka – poradnik, Warszawa 2001.
- Borecka I., Biblioterapia w szkole podstawowej, Wałbrzych 2002.
- Borecka I., Dziecko niepełnosprawne i jego potrzeby czytelnicze, Biblioterapeuta 2001, nr 2, s. 1-5.
- Drawnej E., Biblioterapia dzieci niepełnosprawnych, Poradnik Bibliotekarza 1998, nr 7/8, s. 38-40.
- Gładkowska J., Zabawa i nauka w kręgu baśni, Warszawa 2001.
- Ippold L., Z doświadczeń w pracy z czytelnikami specjalnej troski, Poradnik Bibliotekarza 1995, nr 4, s. 9-10.
- Niedźwiedzka M., Biblioterapia jako jedna z metod kształtowania osobowości dziecka z upośledzeniem umysłowym, Szkoła Specjalna 2000, nr 4, s. 211-214.
- Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym w szkołach podstawowych i gimnazjach.
- Rozporządzenie MENiS z dnia 5 lutego 2004 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania i podręczników oraz cofania dopuszczenia.
- Siemież M., Jak prowadzić biblioterapię z dzieckiem upośledzonym umysłowo, Biblioterapeuta 1998, nr 2, s. 1-2.
- Surmiak G., Wykorzystanie utworu literackiego w kształtowaniu właściwych postaw dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, Biblioterapeuta 2002, nr 3, s. 9-10.
- Szczypał A., Zastosowanie biblioterapii w pedagogice specjalnej, Szkoła Specjalna 1993, nr1/2, s. 70-71.
- Tomasik E., Czytelnictwo i biblioterapia w pedagogice specjalnej, Warszawa 1994.
- Tomasik E., O potrzebie traktowania czytelnictwa jako jednej z metod pedagogiki specjalnej, Warszawa 1995.